

HELENA JAKLITSCH

Slovenski begunci v taboriščih v Italiji po drugi svetovni vojni

Letos se spominjamo 70 let konca vojna, vojne, ki je Slovence usodno zaznamovala. Ne samo z revolucijo, ki jo je komunistična partija, namesto, da bi mislila na okupiran narod, na najbolj krut način izvajala med vojno in s pomočjo katere je na oblast pripeljala totalitarizem, ter pobojem več kot deset tisoč slovenskih domobrancev po koncu vojne, temveč tudi z umikom slovenske politične, gospodarske, kulturne, prosvetne elite in številnih drugih zavednih Slovencev na Koroško maja 1945. Z umikom so se želeli začasno umakniti pred pričakovanim maščevanjem nove oblasti. Ni ga bilo, ki je tistega maja pred 70 leti odšel čez Karavanke, pa bi mislil, da odhaja za vedno. Večina teh je namreč v naslednjih letih ostala v begunskih taboriščih, nato pa so odšli po svetu, predvsem v Argentino in ZDA. Dolga desetletja v Sloveniji nismo smeli ničesar vedeti o življenju deset tisoč slovenskih beguncev, ki so se po vojni znašli v begunskih taboriščih. In če zadnja leta počasi odkrivamo neverjetno zgodbo¹ šest tisočih Slovencev, ki so po vojni, še preden so odšli po svetu, skoraj tri leta preživeli v taboriščih na avstrijskem Koroškem, pa praktično nič ne vemo o tem, da se je skoraj štiri tisoč Slovencev znašlo tudi v taboriščih v Italiji. Glede na to bo pričujoči članek namenjen predstavitvi in osvetlitvi življenja in dela slovenskih beguncev v Italiji, ki so se znašli v različnih taboriščih, predvsem v Serviglianu in Senigalliji, posamezne skupine pa so bivale še taboriščih v Riccioneju, Eboli, Traniju, Barletti, Forliju, Fermu, Modeni, Reggio Emilii, Jesiju idr.

PRIHOD V ITALIJO

Proti Italiji so se prvi začeli organizirano umikati primorski domobranci. Konec aprila je general Damjanović vsem svojim enotam izdal povelje za umik na desni breg Soče, skupaj z njim pa je pod vodstvom generala Ivana Prezlja odšel tudi večji del primorskih domobrancev.² Ob prihodu v Furlanijo so prišli v stik z zavezniškimi

vojaškimi oblastmi, nato pa je bila večina z ladjami odpeljana do Tilmenta, od tam pa so jih Angleži, ki "*jih niso neprijazno sprejeli*", odpeljali v taborišče v Ceseni, od koder so jih 13. maja 1945 preselili v taborišče v Forliju.³ S Primorske pa se v Italijo niso umaknili samo primorski domobranci, temveč so se tja zaradi partizanskega nasilja umikali (dokler je bilo to mogoče) tudi primorski politiki, duhovniki, bogoslovci ter tisti, ki se s komunistično

ideologijo niso strinjali. V taboriščih v Italiji so se znašli še Slovenci, ki so bili med vojno mobilizirani v nemške enote, po vojni pa se niso želeli vrniti v komunistično Jugoslavijo.

V taborišča v Italiji je bilo odpeljanih ravno tako okoli tisoč Slovencev, ki so se med prvimi umaknili na Koroško. Te so nato 11. in 12. maja 1945 Angleži s kamioni odpeljali v Videm, kjer so begunci ostali dva oz. tri dni. Kasneje so bili prehodi med posameznimi okupacijskimi conami mogoči le še s posebnimi dovolilnicami, zaradi česar so s Koroške v Italijo (večinoma na skrivaj) odhajali samo še posamezniki, predvsem tisti, ki so imeli v tam svoje sorodnike. V Vidmu so bili takrat že partizani, ki so ob prihodu slovenske begunce zmerjali, jim grozili, nanje pljuvali, štiri begunce, med njimi naj bi bili tudi duhovniki, pa naj bi celo odpeljali.⁴ Iz Vidma so Slovence nato odpeljali v Monigo pri Trevisu, kjer so jih nastanili v kasarne, v katerih so bile *"sobe snažne, samo ležišče na cementnih tleh, brez slame in desk"*. V tem taborišču so ostali do konca avgusta 1945, nato pa so jih preselili najprej v taborišče v Forliju, kjer so ostali le nekaj dni, nato pa v taborišče v Serviglianu.

V MONIGU

V taborišču v Monigu se je znašla po številu daleč največja slovenska skupina. Tem, ki so prišli s Koroške, so se pridružili še nekatere manjše skupine (po nekaj deset beguncev) in nekateri posamezniki, tako da je bilo v taborišču skupaj okoli 1.500 Slovencev.⁵ Poleg njih so bili v taborišču še begunci drugih narodnosti, med njimi Italijani, Hrvati, Poljaki in Francozi.

Taborišče je bilo urejeno v nekdanji vojašnici in čeprav so bili begunci sprva s prostori, kljub temu, da je morala večina spati na tleh, saj je vsaj v začetku primanjkovalo postelj,⁶ zadovoljni, pa je že ob prvem dežju prihajalo do zamakanj. Slovenci so si želeli čim prej urediti življenje v taborišču tako, da bi bilo čim bolj podobno življenju, kot so ga bili vajeni v domovini. Kdor je le mogel, si je našel kakšno

zaposlitev znotraj taborišča, nekateri pa so si poiskali zaposlitve tudi v bližnji okolici. Da ne bi prišlo do izbruha kakšnih hujših bolezni, so bili vsi taboriščniki cepljeni proti tifusu. Velik problem je predstavljalo pomanjkanje hrane. Za zajtrk so tako največkrat dobili grenko kavo in piškot, za kosilo in večerjo pa večinoma slabo pripravljene makarone, krompir ter grah ali korenje. Zaradi splošnega pomanjkanja so bili neuspešni poskusi, da bi dodatno hrano kupili pri domačinih.

Taborišče je vodil angleški poveljnik Ewens, svoj taboriščni odbor so ustanovili tudi slovenski begunci, njegova naloga pa je bila predvsem skrb za komunikacijo s taboriščnim vodstvom, seznanjanje slednjega s predlogi in potrebami slovenskih taboriščnikov ter prenašanje navodil taboriščnega vodstva med begunce. Že zelo kmalu so Angleži, ki so upravljali taborišče, ugotovili, da so Slovenci zelo disciplinirani in samoorganizirani, zato so jim začeli prepuščati nekatera vodstvena mesta znotraj taborišča (npr. vodenje kuhinje in skladišča).⁷

Poleg skrbi za zaposlitev, saj se *"brezdelje v taboriščih od mnogih zelo težko prenaša in si želijo ročne in duševne zaposlitve za življenjske potrebščine"*,⁸ je bila posebna pozornost namenjena verskemu življenju, saj so bili Slovenci globoko verni. Kot že omenjeno, je po vojni Slovenijo zapustilo tudi večje število duhovnikov, ki so bili prav tako nastanjeni v različnih taboriščih. Skrb za begunce je v Monigu prevzel Anton Orehar, ki je slovenske begunce spremljal vse do svojega odhoda v Argentino. Taboriščniki so takoj ob prihodu v taborišče uredili kapelo (na začetku so imeli mašo celo v avtomobilski garaži). V treh mesecih, kolikor so jih preživeli v tem taborišču, so imeli sedem novih maš, slovesno s procesijo so obhajali praznik sv. rešnjega telesa. Konec junija 1945 so slovesno praznovali deseto obletnico II. evharističnega kongresa za Jugoslavijo. Tu je begunce tudi dosegla novica o vračanju domobrancev. Tako kot na Koroškem ji niti tu sprva niso verjeli, taboriščni poveljnik pa jih je ob tem

celo okaral, da jih je lahko sram, ker nasedajo propagandi nasprotnikov.⁹

V Monigu še nihče ni slutil, da se večina med njimi ne bo več vrnila v domovino, prav tako si ni nihče predstavljal, da bodo v taboriščih preživeli naslednja tri leta. Večina jih je imela s seboj le najnujnejše, kar so vzeli s seboj na pot, prepričani, da se bodo kmalu vrnili. Kljub pomanjkanju osnovnih materialnih potrebščin, pa so, tako kot v Avstriji, tudi tu slovenski begunci veliko pozornost namenili kulturnemu življenju in organizaciji šolstva za slovensko mladino, ki se je znašla v taborišču, ter si zaradi odgovornosti, discipline in organiziranosti pri taboriščnem vodstvu vedno znova pridobili spoštovanje in občudovanje.

Že v Monigu so ustanovili moški pevski zbor, iz katerega je nastal po kvaliteti izredno dober mešani pevski zbor, ki je med drugim gostoval v Rimu, povsod pa s svojim nastopom požel veliko navdušenja. Enako uspešen in prepoznaven je bil tercet sester Fink. Že v tem taborišču so začeli z organizacijo prosvetnih večerov, tečajev angleškega in italijanskega jezika, izvedli so dve večji akademiji ter organizirali t. i. ljudsko univerzo, namenjeno izobraževanju vseh taboriščnikov, ter pripravili več predavanj. Da bi bili taboriščniki čim bolj informirani o življenju v taborišču, predvsem pa o dogajanju po svetu in v domovini, so začeli izdajati stenski časopis, ki je predstavljal predhodnika Zedinjene Slovenije, časopisa, ki je začel izhajati 6. 9. 1945 v Serviglianu ter je izhajal vsak dan vse do februarja 1948 kot "*glasilo slovenskih beguncev v Italiji*".¹⁰ Tu so ustanovili šahovski klub, organizirali pa so različne športne aktivnosti, celo lahkoatletski miting.

Zelo redki vedo, da so slovenski begunci v Italiji prav tako organizirali taboriščne šole. Ne samo ljudsko šolo z otroškim vrtcem, že v Monigu so ustanovili slovensko begunsko gimnazijo, ki je začela z rednim poukom 4. junija 1945, vodil pa jo je ravnatelj dr. Srečko Baraga. Da so posebno skrb namenili šolajoči se mladini, ni presenetljivo, če pomislimo, da so 10 odstotkov vseh taboriščnikov predstavljali

otroci in mladina. Učiteljski zbor so sestavljali večinoma usposobljeni profesorji, med drugim dr. Srečko Baraga, Vinko Beličič, Martin Jevnikar, profesor klasične gimnazije v Ljubljani, Ivan Prijatelj, ravnatelj učiteljišča v Ljubljani, dr. Ivan Vrečar, profesor na klasični gimnaziji v Ljubljani, Franc Gorše, akademski slikar, Ivan Teuerschuh, ravnatelj moške meščanske šole v Slovenj Gradcu idr.¹¹

SERVIGLIANO

Le nekaj dni pred preselitvijo so slovenski taboriščniki izvedeli, da jih bodo premestili v drugo taborišče. Konec avgusta 1945 so jih tako preselili v 250 km oddaljeno taborišče v Forliju, kjer je bila že od prej nastanjena skupina 700 Slovencev, večinoma primorskih domobrancev.¹² Tu so jih nastanili v ogromno poslopje vojaške akademije, ki je bila v zelo slabem stanju, saj ni imela ne oken ne vrat. Le dober teden po prihodu so skupino iz Moniga ponovno selili. Večji del beguncev je bil odpeljan v taborišče v Serviglianu, ki je bilo od Ancone oddaljeno 90 km, del Slovencev (200) pa je bil odpeljan v taborišče v Fermo, 20 km oddaljen od Servigliana, saj servigliansko taborišče še ni bilo pripravljeno za sprejem tako velikega števila beguncev.¹³

V taborišču, v katerem so bili nastanjeni samo slovenski taboriščniki, je bilo februarja 1946 skupno 1.292 Slovencev, od tega 22 mlajših od šest let, 33 starih med sedem in 14 let, 82 med 15 in 18 let ter 1.148 odraslih.¹⁴ Ob prihodu Slovencev je bilo taborišče zelo zanemarjeno in neurejeno, večina barak, zgrajenih iz lesa in opeke, pa je bila v zelo slabem stanju. Večina jih ni imela ne oken ne vrat, poleg tega je bilo vse polno prepišnih lukenj, v večini barak tudi ni bilo urejenega ogrevanja. Take razmere so bile predvsem za družine z majhnimi otroki zelo težke, zato se je taboriščno vodstvo po posredovanju slovenskega vodstva odločilo, da 200 slovenskih taboriščnikov (prednost so imele družine z majhnimi otroki) preseli v taborišče v Senigalliji, s čimer se je enotnost slovenske begunske skupine razbila.¹⁵

Slovenski begunci so se takoj lotili popravil, vendar so se pri tem srečevali predvsem s pomanjkanjem ustreznega materiala, tako da je trajalo kar nekaj časa, da so barake kolikor toliko ustrezno uredili. Begunci so se še posebej morali navaditi na podnebje, saj so temperature v poletnih mesecih dosegle tudi 45 stopinj, pozimi pa se je termometer spustil pod nič stopinj, večkrat je zapadel tudi sneg (barake so bile brez vsake izolacije, pomanjkljivo je bilo tudi ogrevanje). Po odredbi taboriščnega vodstva so morali vsi taboriščniki, stari od 14 do 50 let, dve uri in pol dnevno delati prostovoljno za taboriščno skupnost (izvzete so bile matere z otroki, šolarji, bolni),¹⁶ kar nekaj ljudi se je v taborišču zaposlilo, ostali so si, če je bilo le mogoče, poiskali zaposlitev v okoliških krajih. Zelo kmalu so Slovenci v taborišču odprli šivalnico, delovati je začela mizarska in čevlarska delavnica, ukvarjali so se s pletarstvom, kleparstvom, s pomočjo britanskega Rdečega križa, ki je tudi sicer pomagal beguncem, so odprli krojaško delavnico, v kateri se je zaposlilo osem krojačev. Taboriščnikom je pomagal še slovenski taboriščni dobrodelni sklad, ki je deloval vse do odhoda Slovencev v Argentino. Sklad je med drugim sredstva za pomoč pridobival s prodajo izdelkov, ki so jih naredili slovenski taboriščniki.¹⁷

Tudi to taborišče, ki ga je sprva vodila UNRRA,¹⁸ kasneje pa je ponovno prišlo pod angleško vojaško upravo, so vodili različni angleški poveljniki, medtem ko so Slovenci imeli svoj taboriščni odbor, ki so ga volili na tajnih volitvah. Slovenskim taboriščnikom, ki so se tudi tu izkazali s svojim odnosom do dela, disciplino, angažiranostjo na kulturnem in šolskem področju, je bila večina vodij zelo naklonjenih, kar se je odražalo z različnimi oblikami podpore pri njihovih dejavnostih. Tako se je taboriščni vodja, stotnik Peter S. Lancaster, ki je taborišče vodil slabe štiri mesece, ob odhodu od Slovencev poslovil z besedami: *"Zelo sem bil srečen zadnjih nekaj mesecev, ki sem jih preživel z vami in čudoviti način vašega dela in organizacije me je navdal z občudovanjem. Želim*

*se zahvaliti vsem delavcem v taborišču za njihovo odlično sodelovanje. Vsakdo od vas je napravil vse, kar je bilo v vaši moči, da je meni in mojemu osebju pomagal pri delu. Vsak dan med vami mi je bil prijeten in rad sem živel z vami. Čutim, da kamorkoli bom šel do tu, mi ne bo tako kot v serviglianskem taborišču. S svojo veliko nadarjenostjo in talenti ste si ustvarili res odlično taborišče, na katerega bom vedno ponosen."*¹⁹ Ugodne razmere pa so se za taboriščnike spremenile ob prihodu majorja Burnella, ki je vodenje taborišča prevzel konec maja 1946. Burnell je namreč resno vzel navodilo, da je treba narediti vse, da bi se begunci odločili za vrnitev v domovino. Da bi to dosegel, je zmanjšal že tako skromne obroke, zelo je omejil vsako gibanje izven taborišča – pred tem so smeli čez dan zgolj na podlagi splošnega soglasja zapuščati taborišče za obiske okoliških krajev, razpustil je dotedanji slovenski taboriščni odbor ter imenoval svojega, zmanjšal je število zaposlenih znotraj taborišča, kar je taboriščnike, ki jim je skromno mesečno plačilo pomenilo pomemben vir prihodka za nakup vsaj kakšnega dodatka k hrani, močno prizadelo. V taborišču so izvedli več zaslišanj s strani različnih zasliševalnih komisij, kar je za taboriščnike pomenilo dodaten stres, slovensko taboriščno skupnost pa je še posebno močno prizadel izgon 32 slovenskih duhovnikov septembra 1946. Duhovniki so namreč predstavljali steber in močno oporo vsem slovenskim taboriščnikom, skrb za versko življenje pa je bila vedno v ospredju. Tako so tudi tu takoj, ko je bilo mogoče, uredili taboriščno kapelo, taboriščniki so se večinoma dnevno udeleževali maš, posebno slovesno je bilo ob praznikih, ko so imeli procesije, v mesecu maju so pripravili šmarnično pobožnost. Zlasti so se spominjali škofa dr. Gregorija Rožmana. V taborišču so imeli birmo in sveto obhajilo ter novi maši, nekaj deklet se je odločilo za odhod v misijone.

Že nekaj dni po prihodu v Servigliano je taboriščnike skupaj z ženo obiskal dr. Miha Krek. Begunci so se ga razveselili, on pa jih je predvsem spodbujal, naj v razmerah, v katerih so se znašli, skrbijo za to, da bodo zgled

drugim: "Edino, kar moramo storiti, da imajo ljudje, od katerih smo zdaj odvisni, o nas lepo podobo, je, da smo edinstvena, dobra in prijateljska družina enega naroda. Da lepota značaja sije iz vsakega od nas in iz cele družine. Potem bo to zgledno taborišče. Vsi bodo nanj ponosni."²⁰ In dejansko so slovenski taboriščniki v Serviglianu razvili izredno živahno kulturno dejavnost.

Organizirali so družinske in prosvetne večere, v okviru katerih so imeli različna predavanja, debatne pogovore, kulturni program, v taborišču je delovala t. i. ljudska univerza, veliko zanimanje je bilo za številne jezikovne ter druge tečaje (fotografski, kmetijsko strokovni, stenografski, šoferski itd.). Pripravljali so literarne večere, na katerih so predstavljali že uveljavljene slovenske avtorje, predstavili pa so se tudi begunci, ki so morda s pisanjem začeli šele v begunstvu. Prav tako so ob različnih priložnostih organizirali akademije, delovati je začela tudi knjižnica. Glede na številne dejavnosti so v taborišču uredili t. i. kulturno četrt, znotraj katere so uredili večjo taboriščno dvorano ter prostore za manjše kulturne dogodke.²¹

Zelo pomembno mesto sta imela že omenjeni pevski zbor, ki ga je večino časa vodil Andrej Pogačar, in gledališka dejavnost. Pevski zbor, ki se je preimenoval v Emigrant-ski pevski zbor Slovenija, se je zaradi svoje kvalitete in izredno bogatega nabora pesmi uveljavil ne samo v samem taborišču, kjer so morali redno na željo taboriščnega vodstva nastopati za številne tuje delegacije, temveč je gostoval še v drugih taboriščih, pa tudi v okoliških krajih. Tako so npr. priredili koncert v mestnem opernem gledališču v Montergiorgiju, Riccioneju in drugod. Zbor je bil še posebej počaščen, ko je bil povabljen na gostovanje v Rim, kjer je imel kar nekaj nastopov, na katere so prišli številni ugledni gosti, zbor je pel na avdienci pri papežu, povabljeni pa so bili celo na vatikanski radio.²² Ob nastopih je pobiral simbolno vstopnino, s katero je kril stroške, ki jih je imel pri svojem delovanju.

Slovenski emigrantski oder, kot so poimenovali svojo dramsko oz. gledališko

skupino, je pripravil različne gledališke igre in dramske uprizoritve. Še posebno ponosni so bili na uprizoritev Shakespearjevega Hamleta, ki je bil deležen izredno pozitivnih kritik, pripravili pa so med drugim tudi Gogoljevega Revizorja ter prenekatero igro slovenskih pisateljev. Pri tem je potrebno dodati, da so vse kostume sešili taboriščniki sami, prav tako so sami izdelali celotno sceno, pri čemer se je tudi tu pokazala njihova iznajdljivost in spretnost. Tako so npr. iz šotorskih kril sešili kostume, iz konzerv, v katerih so dobivali hrano, so izdelali viteški oklep ipd.

Tudi tu so izdajali svoja glasila. Izhajal je dnevnik Zedinjena Slovenija, ki je novembra 1945 dobil mesečno prilogo Svet in dom. Priloga je predstavljala "centralno slovensko taboriščno revijo in je v resnici zbrala ob sebi najboljše v Italiji bivačje književnike". Kot priloga Zedinjene Slovenije je izhajal verski taboriščni tednik Sejalec, namenjen verskim vsebinam ter za potrebe cerkvenih oznanil. Maja 1946 so začeli izdajati glasilo Nova doba – glasilo slovenske akademske mladine v emigraciji, v taboriščni tiskarni pa so natisnili tudi nekaj številčk časopisa Begunski katoliški misijoni, ki ga je v Rimu urejal Ladislav Lenček.²³

V taborišču v Serviglianu so tudi nadaljevali s šolanjem. Zaradi težav s prostori se je pouk začel šele oktobra 1945, in sicer najprej v ljudski šoli, nato pa še v gimnaziji. Tu je prišlo zaradi odhoda nekaterih profesorjev v Trst²⁴ do spremembe učiteljskega zbora, vodenje gimnazije pa je prevzel ravnatelj Ivan Prijatelj. Kljub pomanjkanju učbenikov, zvezkov, učil in drugih potrebščin so tako v ljudski šoli kot v gimnaziji stremeli k čim boljšemu znanju in čeprav gimnazija ni bila formalno priznana, kot je bila slovenska begunska gimnazija v avstrijskem taborišču, so se njeni dijaki s tem spričevalom brez težav vpisovali na fakultete po Evropi.²⁵

Po skoraj enem letu bivanja v Serviglianu se je zavezniška uprava odločila, da taboriščnike preselijo v Senigallijo, vendar ne v isto taborišče, kamor so septembra 1945 odšle slovenske družine, temveč so jih nastanili ločeno. Prva skupina je tako bivala v taborišču

Senigallia št. 7, druga skupina pa v taborišču Senigallia št. 9, taboriščno vodstvo pa je sprva celo prepovedalo vsak stik med obema taboriščema. S selitvijo so želeli predvsem dodatno pritisniti na taboriščnike, da bi se odločili za vrnitev v domovino.

SENIGALLIA ŠT. 7 IN ŠT. 9

V taborišču št. 7 je bilo konec leta 1945 skoraj 500 Slovencev (družinam so se pridružili tudi slovenski taboriščniki iz Forlija).²⁶ Nastanili so jih v nekdanji hotel Gran Albergo Bagni, ki je bil med vojno delno poškodovan, nekatere sobe v prvem nadstropju niso imele niti stropa, prve tedne pa so morali spati na golih tleh. Kmalu po prihodu so začele delovati različne obrtne delavnice, taboriščniki pa so skušali prostore čim prej urediti primerno za bivanje. Tako kot v drugih taboriščih so se tudi tu soočali s slabo in hranilno pomanjkljivo hrano. Zaradi težav z dobavo vode so morali z njo zelo skrbno ravnati, vrstni red umivanja v skupnih kopalnicah je bil natančno predpisan, določena je bila tudi uporaba vode. Poleg tega, da je bilo gibanje zunaj taborišča omejeno, je v taborišču veljala policijska ura. Za razliko od Servigliana, kjer so domačini lepo sprejeli slovenske taboriščnike, pa so v Senigalliji te sprejeli z odporom (župan je pripadal stranki, ki je podpirala komuniste), taboriščniki so bili večkrat deležni pikrih opazk in zmerjanj.²⁷

Čeprav jih je bilo številčno znatno manj kot Slovencev v Serviglianu, so tudi tu želeli razviti polno kulturno in prosvetno življenje. Tako je v taborišču deloval slovenski mešani pevski zbor, mladinski pevski zbor ter zbor ljudske šole. V taborišču so celo glasovali o tem, da bi svoja vrata odprla plesna šola, vendar je tak predlog večina volivcev zavrnila. Organizirali so prosvetne večere ter različne tečaje. Že kmalu po prihodu je začel delovati kulturni krožek, ki je pripravljal med drugim različne gledališke igre, ki si jih je redno ogledalo tudi taboriščno vodstvo. V taborišču št. 7 sta večkrat gostovala Emigrantski pevski zbor in Emigrantski gledališki oder, veliko

pozornosti so namenili športnim aktivnostim in športnim tekmovanjem.²⁸

Morda je presenetljivo to, da so tudi tu ustanovili svojo gimnazijo. Razmišljali so sicer, da bi dijaki obiskovali slovensko begunsko gimnazijo v Serviglianu, vendar se je slovenski taboriščni odbor v taborišču št. 7 odločil, da organizira lastno. Tako sta v Italiji delovali kar dve slovenski begunski gimnaziji, ki se tudi ob prihodu druge skupine iz Servigliana nista združili. Ob gimnaziji so imeli še ljudsko šolo, najmlajši pa so obiskovali otroški vrtec.²⁹

V taborišče št. 9 so se naselili slovenski taboriščniki, ki so julija 1946 prišli iz Servigliana. V tem času so se začeli povečevati pritiski na slovenske taboriščnike, kar so občutili na vsakem koraku, to pa je vplivalo tudi na zmanjšanje njihovega kulturnega udejstvovanja. Poleg že zgoraj navedenih ukrepov se je major Burnell odločil ter novembra del slovenskih taboriščnikov preselil v taborišče v Barletti, več selitev pa je opravil med taboriščema št. 7 in št. 9. Vsi ti ukrepi so med begunci zbujali občutek negotovosti, dodatno pa jih je prizadela zima 1946/47, ki je bila izredno mrzla (zaradi hudega mraza so celo popokale vodovodne cevi). Ob prihodu v taborišče so Slovenci uredili taboriščno kapelo, ki pa so jo morali na zahtevo majorja čez nekaj mesecev izprazniti, tako da so nekaj časa imeli maše celo samo na prostem. Po menjavi taboriščnega vodstva je prišlo do zmanjšanja napetosti, vendar je bil obenem to tudi že čas, ko so prvi Slovenci začeli zapuščati taborišče ter odhajati v prekomorske države.

Ne glede na vse to so skušali v taborišču vseeno nadaljevati svoje kulturno življenje. Tako je še vedno deloval emigrantski pevski zbor in emigrantski gledališki oder. Zaradi pomanjkanja prostorov so imeli manj vaj, zmanjšalo se je tudi število nastopov. V taborišču je začela delovati še nadaljevalna strokovna obrtna šola, s katero so želeli omogočiti vsem, ki niso hodili v gimnazijo, da si pridobijo ustrezna strokovna znanja. Tudi tu so nadaljevali z jezikovnimi tečaji (vedno večje zanimanje je bilo za učenje španščine), organizirali so plavalni, šoferski, prikrejevalni ter šahovski

tečaj. Pripravili so dve zelo odmevni razstavi, na katerih so predstavili izdelke slovenskih taboriščnih obrtnikov, razstavljene izdelke pa so si ogledali (in jih tudi kupili) obiskovalci iz drugih taborišč in lokalno prebivalstvo.³⁰ Tudi tu sta s svojim delom nadaljevali ljudska šola in gimnazija.

DRUGA TABORIŠČA V ITALIJI

Prostor nam ne dopušča, da bi bolj podrobno predstavili druga taborišča, v katerih so se v Italiji znašli Slovenci, zaradi česar jim bomo na tem mestu namenili (žal) le stavek ali dva.

BARLETTA

Večina taboriščnikov je prišla v Barletto konec novembra 1946. V tem taborišču je bilo tako skoraj 400 Slovencev (skoraj polovica vseh taboriščnikov). Verjetno ni treba posebej poudarjati, da so se tudi tu soočali s pomanjkanjem hrane ter osnovnih življenjskih potrebščin. Slovenci so se hitro izkazali s svojim delom, predvsem obrtniškiimi sposobnostmi, ki so jih lahko drugi spoznavali tudi preko razstav. Gledališki krožek je pripravil nekaj predstav, deloval je lutkovni oder ter več pevskih zborov. Ustanovili so otroški vrtec, šoloobvezni otroci so obiskovali ljudsko šolo, organizirali so obrtne delavnice, jezikovne tečaje, v taborišču so imeli skavte, aktivni so bili pri Marijini kongregaciji.

RICCIONE

Vtaborišču v bližini Riminija je bilo februarja 1947 okoli 300 slovenskih taboriščnikov, ki so ustanovili svoj pevski zbor, skrb so namenjali gledališki dejavnosti, organizirali različne akademije in tečaje. Slovenci tu so izdali nekaj številk lista Slovenski glas in Begunčkova lučka, redno so prebirali časopis Zedinjena Slovenija. Čeprav je bilo v taborišču le 22 otrok, so zanje organizirali otroški vrtec in petrazredno ljudsko šolo (kasneje so se ti pridružili ljudski šoli v Senigalliji).

JESI

Nekaj časa je v tem taborišču preživel okoli petdeset Slovencev. Čeprav jih je bilo najmanj, so med taboriščnim vodstvom uživali ugled in spoštovanje, kar se je odražalo tudi v tem, da so skoraj vsi zasedali kakšno pomembnejšo funkcijo. Ker jih je bilo tako malo, niso razvijali lastne kulturne dejavnosti, temveč so se predvsem vključevali v aktivnosti srbskih taboriščnikov, ki so bili številčno najmočnejši.

EBOLI

Vtaborišču Eboli pri Salermu je svoje začasno bivališče našlo okoli 700 Slovencev (večinoma nekdanjih vojakov), med njimi sta bila tudi dva slovenska kurata. Bivalne razmere tu so bile slabše kot drugod, saj so stanovali pod šotori, nekaj je bilo pločevinastih barak. Tako kot v "glavnih" taboriščih so tudi tu organizirali prosvetne večere, kulturne prireditve, gledališke predstave in jezikovne tečaje, imeli so svoj pevski zbor, veliko pozornosti so namenjali športnim aktivnostim. Izdajali so glasilo Mi in svet, ki se izhajal najprej vsakih 14 dni, nato pa mesečno, ter humoristični stenčas Rafael. Dijaki so obiskovali srbsko gimnazijo, katere učiteljski zbor so sestavljali tudi slovenski profesorji.

TRANI

Poleg Barlette je bilo to največje povojno taborišče v Italiji, saj je lahko sprejelo do tri tisoč beguncev. V tem taborišču se je po vojni znašlo okoli sto Slovencev (maja 1947 je bilo v taborišču celo okoli 400 Slovencev), večinoma teh, ki so bili med vojno mobilizirani v nemško vojsko. Že takoj ob prihodu so slovenski begunci uredili taboriščno kapelo, ki so jo posvetili brezjanski Mariji. Poleg pevskega zbora ter gledališke skupine so tu uredili tudi manjšo knjižnico, ustanovili so Slovensko prosvetno društvo ter imeli celo svoj orkester.³¹

Na kratko smo predstavili življenje Slovencev v taboriščih v Italiji. Če gledamo na njihovo delo tako na področju skrbi za dostojno življenje kot na področju kulture in šolstva, ne moremo mimo neizmerne občudovanja, še posebno, če imamo pri tem pred očmi, da so se taboriščniki ves čas soočali s pomanjkanjem hrane, da so bili bivanjski pogoji pogosto zelo slabi, omejeni le na zagotavljanje najnujnejših življenjskih potrebščin, da je bilo njihovo gibanje vseh letih (strogo) omejeno ter da so se ves čas soočali s pritiski repatriacijskih komisij, tem pa so bili naklonjeni tudi zavezniki, ki so prav tako želeli, da se čim prej čim več ljudi odloči za vrnitev v Jugoslavijo. Kljub vsem tem pritiskom pa se je malo Slovencev odločilo za vrnitev. Večina je bila tako konec leta 1947 ter v začetku leta 1948 preseljena v zbirno taborišče v Bagnoli pri Neaplju, od tam pa so nato odšli predvsem v Argentino, nekateri v ZDA ter druge evropske države. Z njihovim odhodom je Slovenija dokončno izgubila pomemben del (preživele) narodne elite ter Slovence, ki so imeli svojo domovino, svoj narod resnično radi, kar so dokazali s svojo neomajno zvestobo slovenstvu tudi v svojih novih domovinah.

1. Tu ima pionirsko vlogo in osrednje zasluge Rafaelova družba, ki je prvo veliko razstavo arhivskih fotografij postavila že leta 1993, od leta 2006 pa je bila s šestimi različnimi razstavami na to temo kontinuirano navzoča že na skoraj 150 krajih po Sloveniji, v zamejstvu, v Evropi in po svetu. Ob 70. obletnici konca vojne je izdala tudi fotografsko monografijo *Cvetoči klas pelina*, ki celotno slovensko begunsko dogajanje v Avstriji izčrpno prikazuje in osvetljuje.
2. Boris Mlakar, Slovensko domobranstvo: 1943-1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje, Slovenska matica, Ljubljana, 2003, str. 486.
3. Marijan Marolt, Kulturno delo v italijanskih taboriščih; v: Zbornik Svobodne Slovenije, Buenos Aires, 1953 (dalje: Marolt, Kulturno delo v italijanskih taboriščih), str. 125.
4. Prim.: Nežka Čampa, Dnevniški zapiski, 12. maj 1945.
5. Domači glasovi, 7. 7. 1945, str. 2.
6. Da so bile postelje zelo redke, govori tudi podatek, da je zaradi poskusa kraje ležišča v taborišču prišlo celo do streljanja.

7. Nežka Čampa, Dnevniški zapisi, več vpisov.
8. Jakob Kolarič, Škof Rožman: Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa, III. del, Celovec, Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1977, str. 565.
9. Marija Batagelj, Odhod ... v: Zbornik svobodne Slovenije 1966, str. 130.
10. Jaka Mlakar, Slovenski emigrantski periodični tisk, v: Zbornik svobodne Slovenije 1951, str. 184.
11. ASD, Slovenska gimnazija v Monigu, Zapisnik št. 1, 30. 5. 1945.
12. Vojaško taborišče je bilo v drugem delu mesta kot civilno, pri čemer civilisti niso smeli vstopati v vojaški del, zaradi česar so se svojci pogovarjali zgolj skozi ograjo.
13. Kasneje so se tudi ti pridružili Slovincem v Serviglianu. Del Slovencev je bil iz Forlija kasneje preseljen v taborišče v Modeni in taborišče v Riccioneju.
14. Arhiv UNRRA, S-0527-0998, Number of DP in Camps, Servigliano, Camps Weekly Report, 23. 2. 1946.
15. Prim. Domači glasovi, 29. 9. 1945, str. 4.
16. Zedinjena Slovenija, 30. 4. 1946, str. 4.
17. Tudi vsi zaposleni so morali del svoje plače vložiti v taboriščni dobrodalni sklad, ki je bil namenjen potrebam celotne skupnosti. Major Burnell je kasneje prepovedal obveznost prispevka, saj je hotel oslabiti dobrodalni sklad ter s tem pomoč taboriščnikom.
18. The United Nations Relief and Rehabilitation Administration - Uprava Združenih narodov za pomoč in obnovo
19. Zedinjena Slovenija, 21. 5. 1946, str. 2.
20. Zedinjena Slovenija, 6. 9. 1945, str. 3.
21. Prim.: Marijan Marolt, Kulturno delo v italijanskih taboriščih; v: Zbornik Svobodne Slovenije 1953, Buenos Aires, str. 126.
22. O svojem gostovanju v Rimu so v več delih poročali tudi v taboriščnem dnevniku.
23. Begunska književnost v taboriščih; v: Zbornik svobodne Slovenije 1973-1975, str. 388.
24. Sprva je šel dr. Baraga v Trst predvsem zato, da bi tam dosegel priznanje slovenske begunske gimnazije ter njeno enotno delovanje za vse slovenske dijake, ki so se po vojni znašli v begunskih taboriščih, vendar je, ker soglasja k temu predlogu ni dobil, namesto tega začel z organizacijo slovenskega zamejskega šolstva. Ker je primanjkovalo kvalificiranih profesorjev, tisti, ki so prihajali iz Slovenije, pa so bili naklonjeni komunizmu, je velik del profesorjev potegnil iz taborišča.
25. Slovensko begunsko gimnazijo v Italiji je med drugim zaključil Ciril Rozman, ki je kasneje nadaljeval študij medicine v Španiji in postal svetovno priznan zdravnik. Na medicinsko fakulteto se je vpisal s tem spričevalom.
26. Arhiv UNRRA, S-0527-0988, Number of DP in Camps, Senigallia, Yugoslavs for Ancona Group, 17. 7. 1946.
27. Milica Stgar, Šolstvo in prosvetno-kulturno delo slovenskih beguncev v taboriščih po Italiji (v Španiji in na Tržaškem) 1945-1948, v: Borec, letnik XL, 1988, št. , str. 140.
28. Prim. Marijan Marolt, Kulturno delo v italijanskih taboriščih, str. 134.
29. I(van) P(rijatelj), Naše šolstvo v Italiji v dobi begunstva, Koledar zbornik Svobodne Slovenije 1952, Buenos Aires, str. 189.
30. Prim. Zedinjena Slovenija, 3. 12. 1946, str. 2-4.
31. Prim. Slovenski begunci v Italiji, str. 139-154.